

Naturkulturradikalism: Teknologin och ekonomin som politiskt slagfält

Anteckningar i anslutning till föreläsning på kursen “Tillstånd och trender”
Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm, 090909

Denna framställning kommer att diskutera olika perspektiv på temat “hur man kan förändra världen genom att starta företag”. Jag tänkte koppla detta tema till den debatt som just pågår kring begreppet “kulturradikalism” – den hållning som lyfter fram vikten av att bryta mot de kulturella sedvanor som håller oss människor tillbaka från att bli fria varelser. Kulturradikalismen har traditionellt kritiserat institutioner som kyrkan och äktenskapet – på senare tid har man siktat in sig på vanor såsom tvåsamheten och heteronormen.

I det senaste numret av *Axess* diskuterar ledarartikeln hur kulturradikalismen gått “från maktkritik till maktbekräftelse”.¹ Johan Lundberg skriver att det blivit omöjligt att vända sig mot den samtids tendens som utvecklats till “ett slags nutidsfetischism”. Denna anda präglas av “tanken att nyhet, uppbrott och förändring är nödvändiga kriterier för kvalitet”. Till svar skriver Nils Schwartz att kulturradikalismen alls inte är ett uttömt projekt.² Förutom “patriarkatet, arbetsköparna, kyrkan, kärnfamiljen, klassamhället”, samt “homofobin, nationalismen, krigsivrarna, kolonialismen, rasismen, antiintellektualismen och tusen andra förtryckande instanser” lyfter han fram att kulturradikalismen måste kämpa “upphovssnyltarna”. Han avslutar: “Kulturradikalismens tid är sannerligen inte förbi. Det finns allt att försvara. Framstegen får vi ta sen. När de unga har vaknat.”³

Det finns mycket att säga om denna omdebatterade kulturradikalism: Mycket har ju hänt inom samhällsvetenskaperna som gjort att vi måste modifiera vår kulturradikalism – vi kan inte, på samma sätt som tidigare generationer, luta oss mot en icke-problematiserande syn på “upplysning” och “förnuft”.⁴ En sådant ifrågasättande behöver inte göra att vi hamnar i *Axess* kulturkonservatism: Vårt ifrågasättande bör snarare utgå från vad herrarna Lundberg och Schwartz har gemensamt – nämligen synen på *kulturen* såsom det primära politiska slagfältet. Just Schwartz bitterhet inför den unga generation som kastar bort sin tid på fildelning är talande – i tekniken finns det väl ingen politik att hämta?

---

1 “Från maktkritik till maktbekräftelse”, *Axess*, nr 6 2009.

2 “Med fel finger i luften”, *Expressen*, 5 september 2009.

3 Angående “de unga” som inte “vaknat”: Schwarz gillar inte dagens unga “bara gör uppror om det är gratis och tror att upphovsrättsstöld är ett försvar av den egna integriteten”. Just tankefiguren med “de sovande massorna” som behöver “väckas” av en riktig Kritiker är en fin gammal kvarleva från 68 – men det är en annan historia.

4 “Under 1900-talets senare del har flera parallella utvecklingar inom samhällsvetenskaperna och kulturkritiken komplicerat detta projekt. Dels har vetenskapsociologer alltmer upplöst distinktionen mellan vetenskap och kulturell praktik, dels har en hel generation med poststrukturalister pekat på hur vetenskap, expertis och teknologier verkar som ett disciplinerande maktinstrument.

En av de viktigaste lärdomarna från 1900-talet är just att det finns en överhängande risk att vetenskapsmän, experter och ingenjörer ersätter gamla exkluderande och disciplinerande strukturer med nya exkluderande och disciplinerande strukturer [...] Vår generations kulturradikaler måste därför vara lika kritiska mot vetenskapsmän som mot präster.”

Palmås, K. (2006) “En vänsterliberal vokabulär”, i A. Rosén (red.) *Vägval Vänster*. Stockholm: Premiss.

Det känns frestande att beskriva kulturradikalism-debatten såsom hopplöst fast i det som Bruno Latour kallar den moderna konstitutionen – en stark distinktion mellan Natur och kultur, objekt och subjekt, icke-människor och människor.⁵ Politiken står att finna i den del av värden som populeras av mänskliga subjekt – i kulturen. Den del av världen som populeras av objekt, däremot, styrs av naturlagar. Som del av denna världsbild har vi kommit att se teknologiska och vetenskapliga framsteg som någonting bortom de politiska spel som mänskliga subjekt hänger sig åt. Detsamma gäller den moderna synen på ekonomin – från Adam Smith och framåt har vi kommit att se det ekonomiska systemet som ett objekt vars “naturlagar” ekonomer försöker uttyda (tänk “marknadens lagar”, “kapitalismens järnlagar”).

Inom vetenskapssociologin har man visat att denna uppdelning är svår att upprätthålla. Å ena sidan påverkar kulturella processer vilka vetenskapliga resultat och teknologiska lösningar som utvecklas av förment objektiva vetenskapsmän/ingenjörer; å andra sidan har vetenskaplig och teknologisk utveckling en förmåga att rucka på själva ramverket för vår kulturella existens. Natur och kultur kan alltså inte ses som ontologiskt skiljda domäner – de är en del av samma verklighet. Via teoretiker som Donna Haraway pratar vi därför nu om “naturkulturer”; de monstruösa konstellationer där “naturliga” och “kulturella” entiteter som vävts samman. Vi ser nu varför *kulturradikalism* alltmer framstår som en anakronism.

Med andra ord måste vi fråga oss: Är det endast i *kulturen* som vi påverkar världen? Är det institutioner upprätthållna av *kulturella föreställningar* som håller oss tillbaka idag? Eller finns det andra faktorer som konserverar *status quo*?

Det som är intressant med tesen “starta företag och förändra världen” är just att den bygger på tanken att samhällsförändring då man börjar mecka med just de entiteter som vi tidigare relegerat till “Naturens” onåbara domäner. “Marknaden” och den “tekniska utvecklingen” kan vara mer plastiska än man kan tro. Varför säger jag detta till er? Jo, självklart eftersom ni opererar just i dessa domäner – ni trixar med tekniska lösningar, kanske även alternativa ekonomiska modeller. Ni sitter alltså på en möjlighet att “hacka verkligheten”.⁶ Ni kan agera som “naturkulturradikaler”.

För att vara konkreta kan vi nämna några exempel på de “samhällsentreprenörer” som gjort liknande hack. Ett exempel är Muhammad Yunus, som spred mikrokredit-tanken via Grameen Bank. Ett annat är fairtrade-företaget Dem Collective. Inom Linux-världen finns det ytterligare exempel. Här ser vi alltså exempel på en politik som bygger på Buckminster Fullers diktum: “You never change things by fighting the existing reality. To change something, build a new model that makes the existing model obsolete.” Istället för att verka i de kanaler som den moderna konstitutionen pekar oss mot – partipolitiken, aktivistiskt deltagande via civilsamhället – så ger man sig in i de tekno-ekonomiska domänerna för att bygga de komponenter som skapar nya samhälleliga förutsättningar.

Yunus började ge lån till fattiga människor som saknar säkerhet – trots att hans ekonom-vänner varnade honom för den “kreditens naturlag” som sägs omöjliggöra en sådan verksamhet. På ett liknande vis har Dem Collective visat att det visst är möjligt att skapa skäliga arbetsvillkor i de tidiga produktionsleden i konfektionsindustrin. Inom Linux-världen ser vi hur det går att bygga ett operativsystem utan såväl upphovsrätter som traditionella företagshierarkier. Hacker-etiken kan för övrigt vara till hjälp här: “Världen är full av problem som väntar på att lösas”, “attityd är inget substitut för kompetens”, “inget problem skall behöva lösas två gånger”.

5 Latour, B. (1993) *We have never been modern*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Latour, B. (1999) *Pandora's Hope*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.

6 Palmås, K. (2006) “Att hacka ekonomin”, *Glänta*, nr 1-2.

I vilken mening är då dessa initiativ politiska? Kan de sägas vara politiska handlingar? Ja, för en politisk handling behöver inte vara någonting som är relaterat till det som vi i dagligt tal kallar politik – partier, riksdagar, lobbying, det som på engelska kallas “policy”. I denna process skulle man även kunna placera in mycket av den “traditionella” aktivism som medieras inom “civilsamhället”. Denna policy-värld kan till och med verka antipolitiskt, vilket framgår av Andrew Barrys definition av det politiska:

“Political and anti-political: An index of the degree to which a problem or object is open to contestation and dissensus. In this sense scientific arguments can be political in the sense that they open up a space for dissensus. Conversely political projects and ideologies can be anti-political to the extent that their ambition is to close down the space of contestation.”⁷

Politik är alltså att öppna upp möjligheten för alternativa framtider. För att ta till ett annat citat: Politik är inte alls, som Slavoj Žižek påpekar, inte alls “det möjligas konst”: “One can also put it in terms of the well-known definition of politics as the 'art of the possible': authentic politics is, rather, the exact opposite, that is, the art of the impossible – it changes the very parameters of what is considered 'possible' in the existing constellation”⁸ Återigen – är det endast genom “kulturella” ingrepp som våra föreställningar om vad som är möjligt påverkas? Eller är det så att “ontopolitiken” – fajten om hur vi beskriver hur verkligheten är beskaffad – främst domineras av tekno-ekonomiska ingrepp?

Att ingegör och näringsliv spelar en roll i dessa processer är knappast en nyhet. Tekno-ekonomiska processer har alltid bidragit till att forma vår värld. Det som eventuellt är nytt är hur öppna vi är med att så är fallet. Det är ju intressant att Yunos, Dem Collective, och personer från Linux-världen, inte försöker sopa politiken under mattan – tvärtom, de talar ju om sig själva som politiska aktörer. I vissa fall ser vi till och med att politiska budskap blir en del av branding – notera hur Johan Lindeberg citerar FNL-sånger i berättelsen om sitt “bidrag till den kreativa revolution som startade i början på nittiotalet i protest mot åttioetablissemanget”⁹ Mer om detta senare.

Min första kontakt med tankefiguren “starta företag, förändra världen” var när jag läste på Chalmers, i slutet på nittiotalet. Jag minns att jag kom över en krönika i någon av alla de “nya ekonomi”-tidskrifter, vars tillkomst finansierats av den fantastiska ansamling av kapital och människor som kallades IT-bubblan. I denna krönika stod det just att den som vill förändra världen idag bör göra detta genom att starta ett företag. Där fanns en analys (en måhända rätt basic sådan) om att de traditionella politiska kanalerna börjat te sig långsamma i jämförelse med de snabba och radikala samhällsförändringar som kom till via de nya it-företagen.

---

7 Barry, A. (2001) *Political Machines*. London: Athlone, sida 268-269.

8 Žižek, S. (1999) *The Ticklish Subject*. London: Verso, sida 199.

9 “Sommar” i Sveriges Radio P1, 21 juli 2009.

Detta kanske låter oskyldigt, men tanken utmanar – som hintats tidigare – den moderna liberala ekonomins fundament. Som Milton Friedman skriver: “The kind of economic organization that provides economic freedom directly, namely, competitive capitalism, also promotes political freedom because it separates economic power from political power and in this way enables the one to offset the other.”¹⁰ Detta är en viktig poäng – vi ser inte gärna att den politiska och ekonomiska makten flyter samman alltför mycket. Men bortom maktseparationen finns en annan, implicit poäng. Låt oss se på ytterligare ett citat, vars andemening går att spåra i alla nationalekonomiska läroböcker: “The good society is delivered by a robust tension between politically defined constraints and the self-interest and animal spirits of business and entrepreneurs, and it is not always wise to muddy those roles. [...] Capitalism flourishes within a clearly understood role for the state as the definer and implementer of wider social objectives.”¹¹

Återigen – enligt den moderna konstitutionen är ekonomin en naturlagsdriven domän av objekt, separerad från mänskliga subjekt. (Detta märks, som sagt, redan i tanken om “den osynliga handen” beskriven som ett objekt, utskuret ur samhället; utskuret ur kulturen av mänskliga subjekt.) Detta gick hand i hand med det vetenskapsideal som bygger på att naturfenomen separeras ut ur vår verklighet, och därför kunde fångas av vetenskapsmän. Dessa vetenskapsmän fungerar alltså som “tysta vittnen” till naturen som uppenbarar sig inför dem. Vetenskapsmännen är, eller bör i alla fall vara, opartiska och objektiva – de bör inte vara mänskliga subjekt vars sinnen är “kontaminerade” med kultur. Detsamma gäller de ingenjörer som arbetade med mer applicerad vetenskap.

Låt oss hoppa fram från 1999 till 2009 – detta år har ju mycket av det som sades och skrevs -99 kommit att blomma ut i form av debatter, valutgångar, och domslut. Tänk att årets mest omtalade dokument – ett dokument som vackert ramar in 00-talets utveckling – inleds med följande ord: “SAKEN: En fil är en samling data, vilken kan innehålla musik, filmer och andra typer av data, som t.ex. datorspel. Filer kan lagras på datorers hårddiskar, men också på exv. CD- och DVD-skivor.” Detta är ett tecken, så gott som något, på att vi lever i en tid av naturkulturradikalism: Den moderna föreställningen om entreprenörskap och teknologisk utveckling som opolitisk håller på att rämna.

Pirate Bay-domen är intressant ur (minst) två perspektiv: För det första är det, som redan hintats, slående att detta juridiska drama inte bara har människor i rollbesättningen. Huvudrollen – den karaktär som först måste etableras – är BitTorrent-teknologin. De första sidorna av domen utgörs av en lång diskussion om en *sak*, ett *ting*, och dess beskaffenhet. Lagens roll blir att fastslå: Vad är BitTorrent? Ontologin, beskrivningen av den teknologiska verklighetens beskaffenhet, är *i sig* politisk. Här är det kanske inte förvånande att “the powers that be” vinner fallet, men missa inte det radikala i denna dom, som ju bryter med den moderna konstitutionen (i Latours mening): Uppenbarligen har vi släppt den moderna tanken på den opolitiska ingenjören. Tänk själva: Vad hade lagen sagt om TPB-hackarna stått inför rätta för femtio eller hundra år sedan, kanske varit lite äldre, kanske betitlats “Civilingenjör”? Hade man då, i sitt utforskande av fildelningens ontologi, kunnat dra slutsatsen att de åtalade inte alls utforskar Naturen, utan håller på med politik?

---

10 Milton Friedman citerad i Reich, R (2007) *Supercapitalism*. New York, NY.: Knopf, sida vii.

11 Turner, A. (2001) *Just Capital: The liberal economy*. London: Macmillan, sida 376-377).

För det andra är det slående att eventuella “entreprenöriella” inslag är viktiga att utreda. Det är viktigt att slå fast att de åtalade arbetat som “team”, att de diskuterat organisationsprinciper och företagsformer, att de funnit sätt att finansiera verksamheten. (Att de ägnat sig åt kort sagt allt det ni får lära er på KTH, åtminstone ni som är I-are.) Här är det spännande att detta implicerar ett hårdare straff – det hade varit en annan sak om aktiviteten kring TPB existerat i en tafflig föreningsregi. Vi kan konstatera att 1) enligt lagen skall business skall hållas fri från politik och 2) TPB drivs av duktiga entreprenörer – kanske Sveriges mest framgångsrika entreprenörer, om man ser till innovationens internationella användning och “disruptiva” natur. Detta inslag gör det än viktigare att de hamnar i fängelse. (På denna punkt står alltså lagen kvar på den moderna konstitutionens sida.)

Notera: Jag kan inte uttala mig om domen som sådan. Jag kan bara konstatera att domen illustrerar hur den moderna konstitutionen (i Latours mening) är i gungning, och att dagens mest intressanta politiska frågor präglas av naturkulturradikalism.

Så, för att summera upp, företagsformen har kommit att bli ett verktyg för att driva samhällsförändring. Det finns nu exempel på entreprenörer som, istället för att påverka samhället genom traditionella politiska kanaler, bygger den färdiga lösning som förändrar vad som anses möjligt. Här har vi talat om en ny ekonomisk logik för lån till fattiga, en ny produktionsapparat för fairtrade och ekologi, en ny organisationsform, och nya immateriella äganderätter, för produktion av mjukvara (och andra produkter?).

Vad kan man då säga om denna utveckling? En hållning är att ignorera denna utveckling: Vi håller fast i den gamla uppdelningen, och låtsas som att ingenting har hänt. Vi fortsätter med att hålla tekniska högskolor och handelshögskolor fria från frågor om politik och samhälle, så att teknologer och ekonomer inte “kontamineras” av samhällsförändrande ambitioner. Föga förvånande tror jag inte på en sådan hållning.

En annan hållning är att luta oss mot Marx, och konstatera att denna fenomen är ett tecken på uppkomsten av en ny, och högst problematisk, fas av Kapitalismen. Flera teoretiker utreder denna utveckling, exempelvis Slavoj Žižek, som frågar sig hur vi skall kunna revolutionera en politisk-ekonomisk ordning (Kapitalismen) som alltmer bygger på just konstant revolution.¹² Han citerar Brian Massumi för att förklara: “The capitalist logic of surplus-value production starts to take over the relational field that is also the domain of political ecology ... It’s very troubling and confusing, because it seems to me that there’s been a certain kind of convergence between the dynamic of capitalist power and the dynamic of resistance.”¹³

En tredje hållning skulle vara att affirmera uppkomsten av naturkulturradikalismen – att lyfta fram även de positiva aspekterna av denna utveckling. Vilka nya former för samhällsförändring kan vi infoga i de traditionella modellerna för såväl innovation som politik? I så fall måste vi omdefiniera vad det är att arbeta med teknologisk utveckling och entreprenörskap – det som vi tidigare ansåg vara opolitiskt – men även vad det är att vara politiskt aktiv.

---

12 Žižek, S. (2004) *Organs without Bodies: Deleuze and consequences*. London: Routledge, sida 213.

13 Citerad i Žižek, S. (2004: 184-185).